

Na pekle a v zákamní

Šumavská kamnařina včera a dnes

„V obrovských kamnech praskal mohutný oheň, hrozné horko z nich sálalo,“ píše Karel Klostermann v knize Ze světa lesních samot. Opravdu, těžko si představit starou šumavskou chalupu bez pořádných kamen, nejlépe kachlových, která svým příjemným teplem vyhřívají celou světnici. Kachláky dodávají domu pečeť skutečné starobylosti, ať už jde o soukromý objekt nebo třeba útulnou hospůdku. Jak to ale bývá se stářím takových kamen doopravdy?

Podíváme-li se podrobněji do historie, zjistíme, že ve skutečnosti se kachlová kamna objevují ve venkovských obydlích poměrně pozdě. V nejstarších dobách bývalo v tzv. dymné jizbě otevřené ohniště, odkud kouř odcházel otvorem ve stropě; život v bezprostřední blízkosti takového ohýnku asi nebyl moc komfortní. Ohniště se později přesouvá do černé kuchyně, která

slouží výhradně k vaření. Později se staví hliněné nebo kamenné pece a teprve v další fázi se k nám z alpských oblastí dostávají kachlová kamna, zpočátku však jen do bohatších interiérů hradů či klášterů. Teprve od konce 15. a v 16. století se v našich končinách objevují také v měšťanských domech a na vesnicích, samozřejmě jen tam, kde si mohli majitelé něco tak nákladného dovolit.

Často se do nich přikládalo z černé kuchyně nebo ze síně. O účinnosti takových kamen nemějme velké iluze – podle odborníků unikalo do komína bez užítku asi 70% tepla, přesto to byl ve srovnání s pecí už velký pokrok. U pece totiž bylo důležité, aby hřála především dovnitř a upekla chleba, zatímco účelem kachlových kamen je akumulovat teplo a sálát, čili vytápět interiér.

Pece, kamna, sporáky

Na tomto místě se možná pozorný čtenář zarazí. Mluvíme jedním dechem o kamnech i o peci; aby byl terminologický zmatek ještě větší, mohli bychom přidat i sporák. Jasno do toho nevnese ani citace z dobového popisu šumavské obytné světnice, jak ji zachytil počátkem 20. století ve své práci Das Böhmerwaldbauernhaus učitel Josef Schrammek. „Po pravé ruce stojí kachlová kamna s plotnou sporáku a jednou nebo dvěma vestavěnými nádobami na vaření. Za nimi je pec s prostorem, který se v nářečí nazývá „af d'r Höll“ a kde v zimě spávají děti.“ Mimochodem, čeština měla pro toto příjemné místečko rovněž výraz „peklo“ (nebo „zákamní“).

Co to pan učitel vlastně popsal? I když on sám mluví o kachlových kamnech, ve skutečnosti jde o další stupeň ve vývoji topidel – o sporák, spojený v tomto případě se starší pecí. Josefa Schrammeka nejspíš zmátlo, že se i při stavbě kuchyňského sporáku používaly kachle. Využití sporáku však bylo širší než v případě kachlových kamen. „Dalo se na něm vařit, dalo se v něm péci, a navíc hřál.“ říká Vít Pešek, viceprezident Cechu kamnářů České republiky, který už téměř čtvrt století působí na Českokrumlovsku. „Sporák se obvykle přistavěl ke starší peci, která se i nadále používala k pečení chleba. V tehdejší době šlo o převratnou změnu a velký technologický krok. Je zajímavé, že se konstrukce sporáku po dlouhou dobu vůbec neměnila, teprve v současnosti ji vylepšujeme. Byla to ale nákladná záležitost, kterou si na vsi nemohl dovolit každý – třeba jenom kování k dvířkům sporáku bývalo velmi drahé.“

Shrnuto a podtrženo: pec je určena k pečení chleba, kamna akumulují teplo a topí, sporák je vhodný k vaření a pečení a jako bonus i hřeje, zatímco krby jsou hlavně pro parádu a moc toho s nimi nevytopíte.

Kamnářská překvapení v šumavských domech

Za mnoho let své praxe se Vít Pešek setkal v šumavských staveních s mnoha zajímavostmi i kuriozitami. „Člověk by určitě nečekal, že najde v malé venkovské chaloupce skvost v podobě horní části zámeckých barokních kamen. Lámal jsem si hlavu, kde se tam vzala, až mi to někdo z místních prozradil. Když kdysi dávno dosloužila v zámeckém interiéru spodní část kamen s ohništěm, která byla nejméně namáhaná, a kamna se měnila, darovalo panstvo zachovalou hořejší část někomu ze slu-

žebnictva. To byla nejspíš cesta, jak se dostávaly části krásných kachlových kamen do obyčejných venkovských domů.“

Odmyslíme-li si podobné výjimečné případy, měla kachlová kamna na šumavském venkově jednoduchý pravidelný tvar a barva kachlů bývala lahově zelená, případně hnědá, zatímco na sever od Prahy převládá v lidovém prostředí kobaltová modř. Proč? Odpověď je jednoduchá:

bylo to dáno místními zdroji surovin pro výrobu glazur.

Napadení domácím kutilem a jiné nehody

Můžeme se dnes na Šumavě ještě setkat se starými kachlovými kamny? Vzhledem k tomu, jak bouřlivými vývojem prošel tento kraj ve 20. století, to není žádná sláva. „Jedna z mála dobře dochovaných kamen jsou v rodném domku Adalberta Stiftera,“ upozorňuje Vít Pešek na krásný exponát v hornoplánském památníku slavného spisovatele. „To je ovšem vzácnost, jakou v běžné šumavské chalupě těžko uvidíte. Život kachlových kamen nebývá delší než sto let, a to už je opravdu horní hranice. Navíc je může potkat řada nehod: například napadení domácím kutilem, který bez znalosti řemesla „opraví“ topidlo tak, že ho změní k nepoznání. Další problém nastane, když se jednou za čas zatopí ve vymrzlé chalupě. To je snad to nejhorší, co můžete svým kachlovým kamnům udělat, protože náhlé střídání teplot kamnářské keramiky velmi škodí. Dříve, když se v chalupě trvale bydlelo a celou zimu topilo, k podobným problémům samozřejmě nedocházelo.“

Na tomto místě bychom asi měli připomenout, že oprava kachlových kamen není žádná legrace. Pokud nejde opravdu jen o maličkost, je třeba rozebrat celý plášť a po opravě ho opět sestavit, což zase není tak jednoduché. „Šikovný laik by mohl být schopný kamna čas od času vyčistit, nejspíš by je dokázal i sám rozebrat, ale s opětovným složením je to horší,“ varuje Vít Pešek. „Na trhu je spousta kamnářských materiálů, ve kterých se laik těžko zorientuje. Málokdo z prodejců vám poradí, který z mnoha typů šamotů je vhodný pro kamnařinu, a to už vůbec nemluví o speciálních pojivech a tmelech. Navíc kamnařina není zedničina. Běžné stavební materiály jako ytong nebo sádrokarton nevydrží dlouhodobě ani vysoké teploty, ani teplotní šoky.“

Je pravda, že v terénu můžete vidět neoborných zásahů hodně, nejspíš i proto, že kamnářská profese ve 20. století téměř zanikla. Mnoho lidí tak mohlo nabýt dojmu, že opravit či postavit topidlo není žádná věda. Neuvědomují si, že případný nezdar může znamenat i opravdové nebezpečí. „Kolik já už jen viděl krbů roztržených železným překladem, který laický stavitel zazdil moc napevno! Nejspíš netušil, že vysoké teploty železo roztáhnou ... Ano, konstrukčních i materiálových chyb se dá udělat spousta. A vždycky je tu také riziko, že se při nedostačném odvodu kouře lidé udusí.“

Jedna kamna, prosím

Sálavé teplo, nádherná dominanta interiéru, pocit útulného domova, náklonnost k tradici – to všechno vede lidi k tomu, aby uvažovali o kachlových kamnech. Navíc jde o velmi úsporný způsob vytápění, který umožňuje dokonalé spalování dřeva a šetří životní prostředí. Jednoduše řečeno, do dobrých kachlů stačí ráno jednou přiložit a až do večera máte teplo. „Dříve se mi stávalo, že ke mně lidé přišli a nevěděli, co vlastně chtějí,“ vzpomíná Vít Pešek na doby, kdy ve své profesi začínal. „Když to přeženu, představovali si krb, na kterém se dá spát, dobře akumuluje teplo a může se na něm vařit. Nic takového samozřejmě neexistuje, stejně jako neexistují ideální šumavská kamna. Něco jiného potřebuje člověk, který tu trvale žije a bude v zimě denně topit, jiná kamna si pořídí chalupář, který přijede na pár dní jednou za měsíc.“

Dnes už si díky aktivitám Cechu kamnářů mohou zájemci vyhledat informace na internetu, poučit se o sofistikovaných systémech spalování a zjistit, jaké topidlo by do jejich domu bylo nejlepší. My už teď ovšem rozdíl mezi pecí, kamny a sporákem známe!

■ Hana Fišerová